บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และเสนอแนะ

การวิจัยนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลัก คือ การจัดทำร่างกฎหมายต้นแบบ (Model Law) ว่าด้วยการดำเนินคดีแพ่งทางสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม ที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพสำหรับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่ม พ.ศ. 2559 มีปัญหา ข้อจำกัด อุปสรรค หรือความไม่เหมาะสม หากนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม ในการวิเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิจัยได้นำหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อม รวมถึงกฎหมายต่างประเทศมาวิเคราะห์กำหนดโครงสร้างของกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการดำเนินคดีแพ่งทางสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม ได้แก่ หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายเพื่อนำมาอธิบายถึงการที่ผู้ก่อความเสียหายจะต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ประชาชนในกรณีที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัย หรือทรัพย์สิน หรือชดใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐจากการทำลายทำให้สูญหายหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของรัฐ แนวคิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมเพื่อนำมาสนับสนุนประเด็นการเป็นผู้เสียหายทางอ้อมที่มีสิทธิฟ้องคดีเพื่อให้ผู้ก่อมลพิษหยุดการกระทำอันก่อความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาด (Absolute Liability Theory) เพื่อนำมาอธิบายถึงการกำหนดให้บุคคลต้องรับผิดที่เกิดจากการกระทำของตนโดยที่ไม่สามารถแก้ตัวอย่างใดได้จะแตกต่างจากทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัดที่สามารถพิสูจน์เพื่อแก้ตัวให้พ้นจากความรับผิดได้ ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability Theory) เพื่อนำมาอธิบายถึงการที่กฎหมายได้กำหนดให้ผู้ก่อมลพิษซึ่งเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่เกิดการรั่วไหลหรือแพร่กระจายจะต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายแม้ว่าจะไม่ได้เกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตามซึ่งส่งผลให้โจทก์ไม่ต้องมีการพิสูจน์ในเรื่องของการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เว้นแต่ การกระทำจะเข้าข้อยกเว้นตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (Causation Theory) เพื่อนำมาอธิบายถึงการที่กฎหมายกำหนดให้บุคคล

ต้องรับผิดที่เกิดจากการกระทำของตนนั้นซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นจะต้องปรากฏว่าเป็นผลมาจากการกระทำของตน นอกจากนี้การวิจัยได้วิเคราะห์ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่ม พ.ศ. 2559 และวิเคราะห์การดำเนินคดีแบบกลุ่มของต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา เครือรัฐออสเตรเลีย และประเทศอินโดนีเซีย ได้ข้อสรุปประเด็นที่นำไปสู่การจัดทำเป็นร่างกฎหมายต้นแบบ

สรุปข้อค้นพบประเด็นที่นำไปสู่การจัดทำเป็นร่างกฎหมายต้นแบบ ดังนี้

1. สรุป อภิปรายผล

1.1 ปัญหา ข้อจำกัด หรือความไม่เหมาะสมของการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหาย

ในกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายจำนวนมาก ผู้เสียหายเหล่านี้มีทางเลือกโดยฟ้องร้องเป็นรายคดี หรือรวมกันฟ้องเป็นคดีแบบกลุ่มได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งได้กำหนดให้ผู้เสียหายจำนวนมากที่ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์หรือการกระทำครั้งเดียวกันสามารถรวมกันฟ้องเป็นคดีแบบกลุ่มได้ การวิจัยสรุปได้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม หากนำมาใช้กับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มไม่มีความเหมาะสมเพราะเป็นกฎหมายกลางที่บัญญัติเพื่อนำมาใช้สำหรับการดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีแพ่งทั่วไป ซึ่งสภาพปัญหาของคดีแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน แต่เมื่อนำมาใช้ในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มจึงก่อให้เกิดปัญหา ข้อจำกัด หรือความไม่เหมาะสมในทางกระบวนวิธีพิจารณาคดี 3 ขั้นตอน คือ

1) กระบวนการดำเนินคดีชั้นก่อนพิจารณาคดี คือ

(1) ผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อม

ในคดีแพ่งทั่วไปผู้ที่จะมีอำนาจฟ้องคดีได้จะต้องเป็นผู้ที่ถูกโต้แย้งสิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 สำหรับคดีสิ่งแวดล้อมผู้ที่จะฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายได้จะต้องเป็นผู้ที่ถูกโต้แย้งสิทธิ คือ เป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษหรือที่เรียกว่าผู้เสียหายโดยตรง สำหรับคดีสิ่งแวดล้อมนั้นนอกจากจะฟ้องเรียกค่าเสียหายแล้วยังสามารถฟ้องให้ระงับการปล่อยมลพิษและการจัดการกับปัญหามลพิษด้วยซึ่งหากไม่ใช่ผู้เสียหายแล้วก็ไม่สามารถฟ้องได้ ดังนั้นการวิจัยนี้จึงกำหนดให้มีผู้เสียหายอีกประเภทหนึ่ง คือ ผู้เสียหายโดยอ้อมกับ

องค์กรเอกชน (Non-Governmental Organization: NGO) ซึ่งเป็นนิติบุคคลที่จดทะเบียนจัดตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นผู้เสียหายที่สามารถฟ้องให้ระงับการปล่อยมลพิษและการจัดการกับปัญหามลพิษได้ ในกรณีนี้การวิจัยพบว่าไม่เป็นผู้ที่มีอำนาจฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดให้ผู้เสียหายโดยอ้อมมีอำนาจฟ้องคดีให้ผู้ก่อมลพิษหยุดหรือระงับกระทำการอันเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมได้

(2) จำนวนสมาชิกกลุ่ม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม ไม่ได้กำหนดจำนวนสมาชิกกลุ่มขั้นต่ำเอาไว้เพียงแต่กำหนดว่าจะต้องมีสมาชิกกลุ่มจำนวนมากจึงทำให้การใช้ดุลพินิจของแต่ละศาลในการอนุญาตให้ฟ้องคดีแบบกลุ่มแตกต่างกันไป จะส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือขององค์กรศาลและกระบวนการยุติธรรมได้ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดจำนวนสมาชิกกลุ่มขั้นต่ำเอาไว้เพื่อให้ศาลใช้ดุลพินิจในการอนุญาตให้ฟ้องคดีแบบกลุ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

(3) อายุความการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม

อายุความในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมไม่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จึงต้องใช้อายุความตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ ต้องฟ้องภายใน 1 ปี นับแต่ผู้เสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้ที่จะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือ 10 ปี นับแต่วันทำละเมิด แต่ที่เป็นปัญหา คือ อายุความ 10 ปี นั้นบางครั้งไม่สามารถใช้กับผู้เสียหายจากมลพิษสิ่งแวดล้อมได้เพราะบางกรณีความเสียหายอันเกิดจากการสะสมมลพิษในร่างกายซึ่งอาจต้องใช้ระยะเวลาเกิน 10 นับจากวันที่เกิดมลพิษก็ได้ จึงอาจส่งผลให้คดีขาดอายุความทำให้ผู้เสียหายนั้นไม่มีอำนาจฟ้อง ข้อสรุปของวิจัยนี้จึงกำหนดให้มีอายุความเฉพาะสำหรับการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม คือ 10 ปี นับแต่รู้ถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นและผู้ที่ต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน

(4) การยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม เมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาตให้โจทก์ดำเนินคดีแบบกลุ่มจะต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล สำหรับโจทก์หรือผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านที่มีฐานะยากจนหรือประกอบอาชีพเกษตรกรจึงไม่มีเงินเสียค่าธรรมเนียมศาลซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งของการฟ้องคดีแบบกลุ่ม เห็นได้ว่าการฟ้องคดีของโจทก์นั้น นอกจากเป็นการฟ้องเพื่อประโยชน์ของตนเองแล้วยังถือว่าฟ้องเพื่อประโยชน์สาธารณะซึ่งกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่มมีเจตนารมณ์ที่จะให้มีการฟ้องคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากแต่ไม่มีกลไกสนับสนุนในเรื่องของการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลที่จะทำให้สามารถฟ้องคดีได้

จึงอาจจะทำให้ไม่มีโจทก์หรือผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีแทนผู้เสียหายได้ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลสำหรับโจทก์ในคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม

(5) ทนายความฝ่ายโจทก์

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม ไม่ได้กำหนดคุณสมบัติของทนายความฝ่ายโจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้น ทนายความที่ได้รับใบอนุญาตว่าความจากสภาทนายความจึงสามารถเป็นทนายความในการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้ซึ่งในคดีสิ่งแวดล้อมถือว่ามีความยุ่งยาก ซับซ้อนกว่าคดีแพ่งทั่วไป ทนายความฝ่ายโจทก์จึงต้องมีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อมจึงจะเข้าใจในบริบทของความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ ดังนั้น งานวิจัยนี้ จึงได้กำหนดให้ผู้ที่จะทำหน้าที่ทนายความฝ่ายโจทก์คดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มจะต้องผ่านการศึกษาหรือฝึกอบรมหลักสูตรด้านสิ่งแวดล้อมและการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม

2) กระบวนการดำเนินคดีชั้นระหว่างพิจารณาคดี

(1) เจ้าพนักงานคดีแบบกลุ่ม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่มได้กำหนดให้ใช้กระบวนพิจารณาคดีเป็นระบบไต่สวน จึงได้กำหนดให้มีเจ้าพนักงานคดีแบบกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือศาลด้านต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ สำหรับเจ้าพนักงานคดีแบบกลุ่มที่จะมาทำหน้าที่ดังกล่าวในคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม นอกจากมีความรู้ทางด้านกฎหมายแล้วยังต้องมีความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังนั้น งานวิจัยนี้ จึงได้กำหนดให้ผู้ที่เป็นเจ้าพนักงานคดีแบบกลุ่มจะต้องผ่านการศึกษาวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม อย่างน้อย 1 วิชา และก่อนที่จะปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือศาลจะต้องได้รับการฝึกอบรมที่จัดโดยสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา

(2) ผู้พิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งเป็นกฎหมายกลางที่ใช้บังคับสำหรับคดีแพ่งทั่วไป แต่คดีสิ่งแวดล้อมนั้นมีลักษณะคดีที่จำเป็นต้องมีองค์ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่มก็ไม่ได้กำหนดเรื่องคุณสมบัติของผู้พิพากษาเป็นการเฉพาะหากจะให้ทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม จึงอาจเป็นผลต่อความยุติธรรมที่คู่พิพาทจะได้รับก็ได้ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดให้ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมจะต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มเป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา

(3) ผู้พิพากษาสมทบ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่มไม่ได้กำหนดให้มีผู้พิพากษาสมทบเป็นองค์คณะในการพิจารณาคดีจึงทำให้ขาดบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านสิ่งแวดล้อมมาร่วมพิจารณาคดี เพราะว่าคดีสิ่งแวดล้อมจะเป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์หรือสารเคมีต่าง ๆ หรือระบบนิเวศธรรมชาติ การที่มีผู้ที่เชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อมเข้าร่วมพิจารณาคดีจะส่งผลให้การพิจารณาพิพากษาคดีสามารถคุ้มครองผู้เสียหายทางสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นธรรม ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงกำหนดให้มีผู้พิพากษาสมทบร่วมเป็นองค์คณะในกระบวนพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม

(4) อำนาจวินิจฉัยชี้ขาดประเภทคดีสิ่งแวดล้อม

คดีละเมิดทางสิ่งแวดล้อมในบางกรณีจะเป็นปัญหาคาบเกี่ยวกับคดีแพ่งทั่วไป แม้ว่าประธานศาลฎีกาจะได้ออกคำแนะนำเกี่ยวกับกระบวนพิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อมและได้กำหนดให้คดีสิ่งแวดล้อมหมายถึงคดีประเภทใดบ้างรวมทั้งได้กำหนดให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแล้วแต่กรณี เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาด หากอธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้นหรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลวินิจฉัยชี้ขาดก็ไม่เป็นที่สุด คู่ความสามารถที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาคำวินิจฉัยดังกล่าวได้ทำให้ต้องเสียเวลาในการรอคำสั่งซึ่งอาจจะทำให้จำเลยใช้เป็นช่องทางในการประวิงคดีได้ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงกำหนดให้ประธานศาลอุทธรณ์มีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดและให้เป็นที่สุด

(5) ภาระการพิสูจน์

การฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายนั้น แม้ว่าโจทก์จะไม่ต้องมีภาระการพิสูจน์ว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 ซึ่งเป็นผลดีต่อโจทก์ในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นกับโจทก์นั้นเป็นผลมาจากแหล่งกำเนิดมลพิษใด ตามทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (Causation Theory) ซึ่งเป็นเรื่องที่ยุ่งยากเป็นอย่างมากและที่ผ่านมาเคยมีคดีที่โจทก์ไม่สามารถพิสูจน์เช่นนั้นได้จึงทำให้แพ้คดีไป ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงกำหนดให้จำเลยจะต้องเป็นฝ่ายพิสูจน์ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นกับโจทก์นั้นไม่ได้เกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษของจำเลย

3) กระบวนการดำเนินคดีชั้นหลังพิจารณาคดี

(1) การสงวนสิทธิแก้ไขคำพิพากษา

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 444 วรรคสอง ได้กำหนดให้ศาลในขณะที่ทำคำพิพากษานั้นเป็นการพ้นวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ว่าความเสียหายนั้นได้มีจริงเพียงใด

ศาลจะกล่าวในคำพิพากษาว่ายังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นอีกภายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี สำหรับคดีสิ่งแวดล้อมนั้นบางกรณีความเสียหายกว่าจะปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนต้องใช้เวลานานเนื่องจากว่าสารพิษที่สะสมอยู่ในร่างกายจนถึงปริมาณที่ร่างกายไม่สามารถต้านทานได้จึงแสดงอาการออกมาให้เห็นและในบางกรณีต้องใช้เวลาเฝ้าติดตามอาการเจ็บป่วยอีกซึ่งกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนดให้ศาลใช้ดุลพินิจสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นอีกภายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี จึงไม่เหมาะสมในคดีสิ่งแวดล้อม ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดให้ศาลในคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มใช้ดุลพินิจสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นอีกภายในระยะเวลาไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง

(2) การกำหนดจำนวนเงินรางวัลทนายความฝ่ายโจทก์

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่มในส่วนของการกำหนดจำนวนเงินรางวัลทนายความฝ่ายโจทก์นั้นอยู่ในดุลพินิจของศาลโดยคำนึงถึงความยากง่าย และระยะเวลาการทำงานของทนายความฝ่ายโจทก์ ซึ่งการใช้ดุลพินิจของศาลนี้จะกำหนดให้ไม่เกินอัตราร้อยละ 30 ของจำนวนเงินที่โจทก์และสมาชิกกลุ่มมีสิทธิได้รับจากจำเลย แต่ไม่ได้กำหนดอัตราขั้นต่ำเอาไว้จึงทำให้การใช้ดุลพินิจของแต่ละศาลในการกำหนดจำนวนเงินรางวัลขั้นต่ำแตกต่างกันได้ซึ่งทำให้คดีที่ลักษณะความยากง่าย หรือระยะเวลาการทำงานไม่แตกต่างกันมากนักแต่ได้รับเงินรางวัลทนายความแตกต่างกันมาก ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำหรือไม่เป็นธรรมสำหรับทนายความฝ่ายโจทก์และความน่าเชื่อถือขององค์กรศาล ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดให้ศาลในการใช้ดุลพินิจกำหนดจำนวนเงินรางวัลทนายความฝ่ายโจทก์ในอัตราร้อยละ 20 แต่ไม่เกินร้อยละ 30 ของจำนวนเงินที่โจทก์และสมาชิกกลุ่มมีสิทธิได้รับจากจำเลย

(3) ลำดับการชำระหนี้

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่มได้กำหนดลำดับในการชำระหนี้ไว้ 4 ลำดับ ได้แก่ ลำดับที่ 1 ผู้มีสิทธิได้รับชำระหนี้ก่อนตาม มาตรา 322 และมาตรา 324 ลำดับที่ 2 เงินรางวัลของทนายความฝ่ายโจทก์ ตามมาตรา 222/37 ลำดับที่ 3 ค่าฤชาธรรมเนียมใช้แทนโจทก์ และลำดับที่ 4 โจทก์ สมาชิกกลุ่ม และเจ้าหนี้อื่นที่มีสิทธิได้รับเฉลี่ยทรัพย์ ตามมาตรา 326 การกำหนดให้โจทก์และสมาชิกกลุ่มมีสิทธิได้รับชำระหนี้ในลำดับที่ 4 ร่วมกับเจ้ารายอื่นซึ่งเป็นลำดับสุดท้ายซึ่งอาจจะส่งผลให้ได้รับชำระหนี้ไม่เต็มจำนวนหนี้หรือไม่ได้รับชำระหนี้ ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการดำเนินแบบกลุ่มที่ต้องการให้ผู้เสียหายจำนวนมากได้รับการเยียวยาความเสียหายในการฟ้องคดีเพียงครั้งเดียว ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดให้โจทก์และสมาชิกกลุ่มมีสิทธิได้รับชำระหนี้ในลำดับที่ 2 ซึ่งจะทำให้มีโอกาสได้รับชำระหนี้มากกว่าในลำดับสุดท้าย

(4) การอุทธรณ์และฎีกา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่มได้กำหนดให้นำบทบัญญัติว่าด้วยอุทธรณ์และฎีกามาใช้บังคับจึงทำให้การดำเนินคดีแบบกลุ่มได้รับการพิจารณาคดีถึง 3 ชั้นศาล จึงทำให้ใช้เวลานานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีสิ่งแวดล้อมที่ผู้เสียหายส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่มีฐานะยากจนจึงต้องได้รับการเยียวยาความเสียหายอย่างรวดเร็วซึ่งจากการศึกษาคดีสิ่งแวดล้อมพบว่าศาลใช้เวลาพิจารณาคดีโดยเริ่มตั้งแต่ศาลชั้นต้นจนถึงศาลฎีกาใช้เวลาพิจารณาพิพากษาคดี ถึง 12 ปี (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 15219/2558) ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดให้การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มมีการพิจารณาคดีเพียง 2 ศาล เท่านั้น คือ ศาลชั้นต้น และถึงที่สุดในศาลอุทธรณ์

(5) สิทธิการบังคับคดีของสมาชิกกลุ่ม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่มได้กำหนดให้โจทก์หรือทนายความฝ่ายโจทก์เท่านั้นที่มีสิทธิในการบังคับคดี สำหรับสมาชิกกลุ่มมีสิทธิเพียงขอรับชำระหนี้เท่านั้นแต่ไม่มีสิทธิที่จะดำเนินการบังคับคดีได้ ทั้งที่เป็นผู้เสียหายและมีสิทธิได้รับชำระหนี้ตามคำพิพากษาเช่นเดียวกับโจทก์ ในกรณีที่โจทก์หรือทนายความฝ่ายโจทก์ไม่ดำเนินการบังคับคดีกฎหมายได้กำหนดให้โจทก์หรือสมาชิกกลุ่มมีสิทธิเพียงร้องขอต่อศาลเพื่อให้มีการเปลี่ยนทนายความฝ่ายโจทก์คนใหม่เข้ามาดำเนินการแทนเท่านั้น ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้กำหนดให้สมาชิกกลุ่มมีสิทธิแต่งตั้งผู้แทนเพื่อดำเนินการบังคับคดีได้โดยได้รับอนุญาตจากศาล

1.2 กระบวนพิจารณาคดีที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสำหรับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม

ในการจัดทำร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มสามารถที่จะนำไปปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแห่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่มหรือนำไปบัญญัติเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ก็ได้ ในกรณีที่จะมีการปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติมนั้น ซึ่งการวิจัยได้ข้อสรุปว่าควรจะนำไปบัญญัติเพิ่มเติมไว้เป็น หมวด 6/1 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

จากผลการวิจัยได้ข้อสรุปประเด็นที่เป็นปัญหาที่นำไปสู่การจัดทำร่างกฎหมายต้นแบบที่จะเป็นคำตอบในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำประเด็นที่เป็นสาระสำคัญตามที่ได้สรุปไว้ในข้อ 1.1 มาดำเนินการจัดทำร่างปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติมพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... โดยนำมาบัญญัติเพิ่มเติมไว้ใน หมวด 6/1 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม แบ่งออกเป็น 6 ส่วน จำนวน 20 มาตรา (รายละเอียดบทบัญญัติของกฎหมาย ดูบทที่ 5) โดยมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญ ดังนี้

ส่วนที่ 1 บททั่วไป

- คำนิยาม (ร่างมาตรา 97/1)

- คุณสมบัติทนายความฝ่ายโจทก์ (ร่างมาตรา 97/2)

- คุณสมบัติของเจ้าพนักงานคดีแบบกลุ่มคดีสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา 97/3)

- กำหนดให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาใช้บังคับโดยอนุโลม (ร่างมาตรา 97/4)

- กำหนดให้ประธานศาลฎีกามีอำนาจออกข้อกำหนดใด ๆ ที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติในหมวดนี้ (ร่างมาตรา 97/5)

ส่วนที่ 2 การฟ้องคดี

- กำหนดจำนวนสมาชิกกลุ่มขั้นต่ำคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม (ร่างมาตรา 97/6)

- การฟ้องคดีของผู้เสียหายโดยตรง (ร่างมาตรา 97/7)

- การฟ้องคดีของผู้เสียหายโดยอ้อม (ร่างมาตรา 97/8)

- กำหนดอายุความเป็นการเฉพาะสำหรับการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม (ร่างมาตรา 97/9)

- การยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล (ร่างมาตรา 97/10)

ส่วนที่ 3 การพิจารณาคดี

- กำหนดให้ประธานศาลอุทธรณ์เป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดประเภทคดีสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา 97/11)

- กำหนดคุณสมบัติผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา 97/12)

- กำหนดให้มีผู้พิพากษาสมทบในคดีสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา 97/13)

- คุณสมบัติผู้พิพากษาสมทบ (ร่างมาตรา 97/14)

- กำหนดให้จำเลยมีภาระการพิสูจน์ (ร่างมาตรา 97/15)

ส่วนที่ 4 คำพิพากษาหรือคำสั่ง

- การสงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษา (ร่างมาตรา 97/16)

- การกำหนดจำนวนเงินรางวัลทนายความฝ่ายโจทก์ (ร่างมาตรา 97/17)

- ลำดับการได้รับชำระหนี้ของโจทก์และสมาชิกกลุ่ม (ร่างมาตรา 97/18)

ส่วนที่ 5 อุทธรณ์และฎีกา

- การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มได้รับการพิจารณาคดีเพียง 2 ชั้นศาล คือ ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ (ร่างมาตรา 97/19)

ส่วนที่ 6 บังคับคดี

- กำหนดให้สมาชิกกลุ่มมีสิทธิดำเนินการบังคับคดีโดยแต่งตั้งตัวแทนบังคับคดีแทน (ร่างมาตรา 97/20)

1.3 การพิสูจน์สมมติฐาน

สรุปผลการวิจัยข้างต้นเป็นไปตามสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ว่า

“ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่มที่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมสำหรับการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นนำมาใช้บังคับกับการฟ้องคดีแพ่งทุกประเภทที่มีผู้เสียหายจำนวนมากซึ่งได้รับความเสียหายจากการกระทำครั้งเดียวกันหรือจากเหตุการณ์เดียวกัน แต่เมื่อนำมาใช้บังคับในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มจึงทำให้เกิด ปัญหา ข้อจำกัด อุปสรรค หรือความไม่เหมาะสมของกระบวนพิจารณาคดีรวมถึงกฎหมายสารบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องเรียกค่าเสียหาย ในการแก้ปัญหาดังกล่าวจึงเป็นต้องจัดทำกฎหมายต้นแบบ (Model Law) ว่าด้วยการดำเนินคดีแพ่งทางสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มที่แยกออกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจาณาความแพ่ง โดยนำมาบัญญัติเพิ่มเติมไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 หมวด 6/1 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม แยกออกเป็น 6 ส่วน จำนวน 20 มาตรา โดยมีโครงสร้างกฎหมายประกอบด้วย ส่วนที่ 1 บททั่วไป ส่วนที่ 2 การฟ้องคดี ส่วนที่ 3 การพิจารณาคดี ส่วนที่ 4 คำพิพากษาหรือคำสั่ง ส่วนที่ 5 อุทธรณ์และฎีกา และส่วนที่ 6 บังคับคดี ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มมีประสิทธิภาพและสามารถคุ้มครอง เยียวยาผู้เสียหายได้อย่างเป็นธรรม”

สมมติฐานที่กำหนดไว้เพื่อการพิสูจน์ความถูกต้องจากผลของการวิจัยพบว่าสมมติฐานนี้มีความถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะ

ร่างปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... ที่ได้จัดทำขึ้นหากจะนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม การวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

2.1 การตราเป็นกฎหมายใช้บังคับ

การจะดำเนินการให้ร่างปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... เพื่อให้เป็นกฎหมายเฉพาะสำหรับการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ฟ้องคดีและองค์กรศาลในการพิจารณา

พิพากษาคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างดุลยภาพระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับการคุ้มครองประชาชนที่มีฐานะยากจนซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคมที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อมให้ได้รับการคุ้มครองสิทธิและเยียวยาอย่างเป็นธรรม และเพื่อให้ร่างกฎหมายต้นแบบที่ได้จัดทำขึ้นเกิดประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรมและเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ดังนั้น การวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะที่จะนำไปสู่การดำเนินการเพื่อให้เป็นร่างกฎหมายที่นำไปสู่การเป็นบทบัญญัติเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ตามกระบวนการทางนิติบัญญัติ ได้ ดังนี้

1) ในกรณีที่ไม่มีการเลือกตั้ง สภานิติบัญญัติยังไม่มีสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ให้สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) หรือคณะรัฐมนตรี เสนอไปยังสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อนำร่างปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... เข้าสู่การพิจารณาเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนทางนิติบัญญัติและประกาศใช้เป็นกฎหมายต่อไป

2) ในกรณีที่มีการเลือกตั้ง สภานิติบัญญัติประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือคณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอร่างปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... เสนอต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนทางนิติบัญญัติและประกาศใช้เป็นกฎหมายต่อไป

3) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นผู้นำเสนอร่างปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อให้ความเห็นชอบและเข้าสู่กระบวนการตรากฎหมายตามขั้นตอนทางนิติบัญญัติและประกาศใช้เป็นกฎหมายต่อไป

4) ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคนเป็นผู้นำเสนอร่างปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้ความเห็นชอบและเข้าสู่กระบวนการตรากฎหมายตามขั้นตอนทางนิติบัญญัติและประกาศใช้เป็นกฎหมายต่อไป

5) เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องประชาสัมพันธ์ตามช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชน องค์กรเอกชนทางด้านสิ่งแวดล้อม และสภาทนายความได้รับทราบและเข้าใจบทบาทของตนในกระบวนพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มเพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มได้อย่างถูกต้อง

2.2 การตรากฎหมายลำดับรอง

เมื่อร่างปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... ได้เข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติและผ่านขั้นตอนการพิจารณาทุกขั้นตอนแล้วและได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษามีผลเป็นกฎหมายใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดสองร้อยสี่สิบวันนับแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป ตามความในมาตรา 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ ฯ โดยการตรากฎหมายลำดับรองดังนี้

1) ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยคุณสมบัติทนายความฝ่ายโจทก์ในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม อาศัยอำนาจตาม มาตรา 97/2 และมาตรา 97/5 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... เป็นการกำหนดคุณสมบัติของทนายความฝ่ายโจทก์ในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มเพื่อให้มีความรู้ความสามารถทางด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งจะแตกต่างจากทนายความทั่วไป

2) ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยคุณสมบัติผู้พิพากษาที่พิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมหรือแผนกคดีสิ่งแวดล้อม อาศัยอำนาจตามมาตรา 97/5 และมาตรา 97/12 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... กำหนดหลักเกณฑ์การได้มาซึ่งผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่ม เพื่อให้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อม

3) ระเบียบคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกบุคคลเพื่อดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาสมทบคดีสิ่งแวดล้อม อาศัยอำนาจตาม มาตรา 97/14 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไขและวิธีการคัดเลือกผู้พิพากษาสมทบที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม

4) ระเบียบคณะกรรมการข้าราชการศาลยุติธรรม ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม ว่าด้วยการกำหนดคุณสมบัติ หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกเจ้าพนักงานคดีแบบกลุ่ม อาศัยอำนาจตาม มาตรา 97/3 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่..) พ.ศ. .... เพื่อกำหนดคุณสมบัติ หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกเจ้าพนักงานคดีแบบกลุ่มเพื่อที่จะได้บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือศาลในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมแบบกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ปัญหาสิ่งแวดล้อมถือเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สิน จึงมีปริมาณการฟ้องร้องคดีต่อศาลเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายเป็นอย่างมาก ปัจจุบันได้มีกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีแบบกลุ่มบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งเป็นกฎหมายกลางที่สามารถนำไปใช้บังคับในการดำเนินคดีแบบกลุ่มคดีแพ่งได้ทุกประเภท รวมถึงคดีสิ่งแวดล้อมด้วย

จากการศึกษาและวิจัยพบว่าคดีสิ่งแวดล้อมจะมีลักษณะพิเศษเฉพาะแตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไป ซึ่งควรที่จะมีกระบวนวิธีพิจารณาคดีที่มีความเหมาะสมสำหรับคดีสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันยังไม่มีศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีและกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมที่เป็นการเฉพาะ ดังนั้น หัวข้อที่เสนอแนะให้มีการศึกษาและวิจัย ต่อไป คือ “การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและการจัดทำกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม” เพื่อให้กระบวนวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสามารถคุ้มครองสิทธิ และเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างเป็นธรรม